

स्वाध्याय प्रबोध- ७ दास्यभक्ती, सख्यभक्ती, आत्मनिवेदन

योगेश कुलकर्णी E-18/EMS-03
yogeshkulkarni@yahoo.com

प्रश्न १ : व्याख्या:

- “दास्यभक्ती” : देव आणि भक्त यातील संबंध स्वामी-दास असे असावेत हे ही भक्ती म्हणते. स्वतः समर्थ हे स्वतःला राम-दास म्हणवून घेत.
  - सातवे भजन ते दास्य जाणावे | पडिले कार्य तितुके करावे|सदा सन्निधची असावे| देवद्वारी|| (४-७-२)
  - सकळांचे करावे पारपत्य| आल्याचे करावे आतित्य| ऐसी हे जाणावे सत्य| सातवी भक्ती|| (४-७-२५)
- “सख्यभक्ती” : भक्त देवात इतका लीन होतो की भगवंत त्याला आपला सखा मानायला लागतो.
  - देवासी परम सख्य करावे| प्रेम प्रीतीने बांधावे| आठवे भक्तीचे जाणावे| लक्षण ऐसें|| (४-८-२)
  - म्हणौनी सख्य देवासी करावे| हितगुज तयासी सांगावे| आठवे भक्तीचे जाणावे| लक्षण ऐसें|| (४-८-३१)

प्रश्न २ : “नाना रचना जीर्ण जर्जर | त्याचे करावे जीर्णोद्धार” याचे स्पष्टीकरण

मंदिराची-देवस्थानाची कोठल्या प्रकारे काळजी घ्यावी याचे तपशीलवार वर्णन या समासात आले आहे. देवाच्या दारी येणाऱ्यास प्रसन्न वाटले पाहिजे. देवाचे वैभव चढते वाढते राहायला पाहिजे. खाली दिल्याप्रमाणे सर्व वस्तू दुरुस्त करून नीट-नेटक्या ठेवाव्यात असे समर्थ सांगतात.

- मोडकळीला आलेली मंदिरे, सरोवरे, धर्मशाळा, घरे, कोठड्या, भुयारे, तळघरे, विवरे, वने, उपवने, पशुशाळा इ.
- सिंहासने, चौरंग, पालख्या, मेणे, पलंग, झोपाळे, असणे, वाहने, तिजोन्या, रांजण, घागरी, अलंकार, वस्त्रे, अत्तरे, रत्ने

प्रश्न ३ : “सख्यभक्ती” संबंधातील ओव्यांचा अर्थ:

1. भक्ती भाव आणि भजन| निरुपण आणि कथाकीर्तन| प्रेमळ भक्तांचे गायन| आवडे देवा|| (४-८-४)
देवाला भक्ती-भाव, भजन-निरुपण-कथाकीर्तन, गायन या गोष्टी आवडतात त्या कराव्यात. स्वतःला काय आवडते त्यापेक्षा देवाला काय आवडते त्याचा विचार करून त्या प्रकारचे आचरण-भक्ती करावी.
2. देव सख्यत्वे राहे आपणासी| ते तो वर्म आपणची पासी| आपण वचने बोलावी जैसी| तैसी येती पडसादे|| (४-८-१२)
‘जशास तसे’ या भावाप्रमाणे देवाने आपणाशी मित्रत्वाने वागावे असे वाटत असेल तर ते आपल्याच हातात आहे. आपण अनन्यसाधारण भक्ती केली तर देव नक्कीच आपल्याला सखा मानेल. याचा दृष्टांत देताना समर्थ प्रतीध्वनीचे उदाहरण देतात. जसे आपण बोलू तसाच प्रतिध्वनी येतो त्याच प्रमाणे भगवंतही आपल्याशी आपल्या भक्तिप्रमाणेच वागतो.
3. सख्य देवाचे तुटेना| प्रीती देवाची विटेना| देव कदा पालटेना| शरणागतांसी|| (४-८-३०)
देवाचे प्रेम इतरांसारखे तकलादू नसते. इतर मित्र वेळप्रसंगपाहून बदलू शकतात पण देव नाही. त्याचे मित्रत्व कधीच तुटत नाही. प्रेम संपत नाही. जे शरण आले आहेत त्यांच्याशी तो एकनिष्ठ राहतो.

प्रश्न ४ : ओव्या लिहा

- देवापासून जो विभक्त नसतो तोच भक्त:
भक्त म्हणजे विभक्त नव्हे| आणि विभक्त म्हणजे भक्त नव्हे| विचारेवीण काहीच नव्हे | समाधान || (४-९-६)
- आत्मनिवेदन ही सर्वात श्रेष्ठ भक्ती होय:
पंचभूतांमध्ये आकाश| सकळ देवांमध्ये जगदीश| नवविधाभक्तिंमध्ये विशेष| भक्ती नवमी|| (४-९-२४)

प्रश्न ५ :

स्वाध्याय प्रबोध- ७ दास्यभक्ती, सख्यभक्ती, आत्मनिवेदन

योगेश कुलकर्णी E-18/EMS-03
yogeshkulkarni@yahoo.com

- **मुक्तीचे चार प्रकार:** वेदशास्त्रात मुक्तीचे चार प्रकार सांगितले आहेत – सलोकता, समीपता, स्वरूपता व सायुज्यता. पहिल्या तीन विनाशी तो शेवटची अविनाशी मानली जाते. नवविधाभक्तीमुळे सायुज्यमुक्ती प्राप्त होते.
- **नवविधाभक्ती :** (मला याचे योग्य उत्तर मिळाले आहे असे वाटत नाही ..तरी) समर्थानी ९ प्रकारच्या भक्ती सांगितल्या आहेत त्यास नवविधा भक्ती म्हणतात. त्यामुळे अविनाशी अश्या सायुज्यमुक्तीची प्राप्ती होते. माझ्या मते ज्ञानभक्ती मला जास्त भावणारी आहे. परमेश्वराचे, निसर्गाचे अंतरंग जेवढे समजावून घेता येईल तेवढ्याचा प्रयत्न करणे आपल्या हातात आहे. त्यानेच परमेश्वराची ओढ-भक्ती वाढीस लागेल असे वाटते. पूर्ण आत्मसमर्पणाची म्हणजे आत्मनिवेदनाची भक्ती साहजिकच सर्वश्रेष्ठ वाटते.